

Tyttö tuollainen

– Kertomuksia tyttöydestä

Ilona Nikanto & Inkeri Rissanen & Petteri Eerola & Jari Eskola

Johdanto

Tyttöjä ja tyttöyttä on yhteiskunnallisessa keskustelussa tarkasteltu monista eri kulumista: milloin heidät on asetettu alistettuun uhriasemaan, milloin on kummasteltu heidän avointa seksuaalisuuttaan ja girl power -uhoaan (esim. Tormulainen 2018). Tarkastelukulmasta ja tarkastelijasta riippuen tavoitteena on ollut joko tyttöjen vapauttaminen tai heidän palauttamisensa perinteisiin, ”soveliaampiin” sukupuolirooleihin. Kun tyttöys on ollut esillä, valokeilassa ovat olleet lähinnä tyttöyden ääripäät: hiljaiset ja avuttomat tytöt tai liian äänekkäät ja näkyvät nuoret naiset.

Sukupuoli on ollut viime vuosina keskustelun ytimessä myös koulukontekstissa. Sukupuolten tasa-arvon edistäminen on nostettu vahvasti muun muassa opetushallituksen agendalle. Taustalla on ollut huoli sukupuolittuneesta esiopetuksesta ja peruskoulusta. Tavoitteeksi onkin asetettu tasa-arvotietoinen opetus sekä ohjaus- ja toimintakulttuuri, sillä lasten sukupuolta, seksuaalisuutta ja tasa-arvoa koskevien näkemysten ja asenteiden on esitetty vakiintuvan juuri esi- ja peruskouluiässä. (Jääskeläinen ym. 2015, 12.)

Tässä artikkelissa olemme kiinnostuneita siitä, **miten ala-asteikäiset tytöt rakentavat kertomuksissaan tyttöyttä**. Tutkimalla tyttöjen käsityksiä su-

kupuolestaan pyrimme avaamaan niitä sosiaalisia ja kulttuurisia uskomuksia, asenteita ja arvostuksia, jotka vaikuttavat siihen miten tytöt hahmottavat ja rakentavat sukupuoltaan. Tyttöys ei ole vain pakollinen elämänvaihe ennen aikuisuutta, vaan itsessään arvokas ja merkityksellinen ajanjakso. Tyttöjä ja tyttöyttä ei siis tutkita vain kasvun ja kehityksen näkökulmasta, vaan tyttöjen kulttuurista ja tyttöyteen liitettävistä merkityksistä ollaan kiinnostuneita sellaisenaan (ks. Ojanen 2011b).

Tämän tutkimuksen lähestymistapa rakentuu tyttö tutkimuksen, lapsiläh- töisen tutkimuksen sekä feministisen tutkimuksen näkökulmia yhdistelemäl- lä. Tutkimusta ohjaa Judith Butlerin teoria sukupuolen performatiivisuudesta, joka on pitkään ollut yksi keskeisimmistä teoreettisista lähestymistavoista sekä feministisessä tutkimuksessa että tyttö tutkimuksessa (esim. Suomessa aiemmin Isotalo 2015; Lehtonen 2003; Oinas 2001, 27–38; Ojanen 2011b, 11; Paumo 2012, 83–89; Saarikoski 2009, 45–48; Tolonen 2001a, 38–40). Butler (2006) käsittää sukupuolen tekojen sarjana, jota tuotetaan erityisesti sosiaa- lisissa käytännöissä, diskursseissa ja instituutioissa. Sukupuoli siis rakentuu ajassa, paikassa, kulttuurissa ja sosiaalisissa tilanteissa. Tässä tutkimuksessa Butlerin teoriaa sovelletaan sukupuolen normittamisen näkökulmasta: miten tyttöyttä rakennetaan esimerkiksi ulkonäön, käyttäytymisen ja kiinnostuksen kohteiden kautta.

Tyttö tutkimus on Suomessa 1980-luvulla yleistynyt poikkitieteellinen tut- kimussuuntaus. Sitä voidaan pitää feministisenä tutkimuksena, jonka kohde- ryhmänä ovat eri-ikäiset tytöt ja erityisesti tyttöyden ja identiteetin tuottami- nen. Tyttö tutkimuksen keskeisinä osa-alueina ovat olleet esimerkiksi tyttöjä koskevat ihanteet, tyttöjen ja koulutuksen suhde sekä tyttöyden yhteiskunnal- linen ja kulttuurinen tila (Ojanen 2010). Tyttöjä ja tyttöyttä käsittelevä tut- kimus on systemaattisesti nostanut esille tyttöyden rakentumisen ja tyttöinä olemisen, jotka ovat olleet merkittäviä tutkimukselta varjoon jääneitä teemoja (Ojanen 2011b). Tyttö tutkimus ymmärtää tyttöyden neuvoteltavissa olevaksi ja jatkuvasti liikkeessä olevaksi historialliseksi ja kulttuuriseksi konstruktioksi, jossa yhdistyvät sukupuoleen liittyvät odotukset sekä konventionaaliset su- kupuolen esittämisen ja tekemisen tavat (Ojanen 2011b).

Kansainvälinen tyttötutkimus on kulkenut pitkän matkan feminististä liikettä aluksi hallinneesta ajatuksesta, jonka mukaan tytöt ovat holhottavia ”tulevaisuuden naisia” (Kearney 2009). Tänä päivänä kansainvälinen tyttötutkimus on aktiivista (Kearney 2009) ja monitieteisenä tutkimusalana tyttöjä tutkitaan monesta eri näkökulmasta, muun muassa osana laajempia nuorisokulttuureja, tyttöjen omia kulttuurisia käytäntöjä sekä sukupuoleen sosiaalistumista esimerkiksi normien kautta. Kasvatustieteellisesti painottunut tyttötutkimus on ollut kiinnostunut sosioekonomisen taustan vaikutuksesta tyttöjen oppimistuloksiin (ks. esim. Shahidul & Karim 2015) oppimateriaalien sukupuolittuneisuudesta (esim. Palmu 2003; Tainio & Teräs 2010; Jurva 2012), seksuaalisesta häirinnästä koulussa ja sosiaalisessa mediassa (esim. Ringrose, Harvey, Gill & Livingstone 2013) sekä tyttöjen suhteesta teknologiaan ja matemaattisiin tieteisiin (esim. Leder 2017).

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on nostaa tutkittavat, alakouluikäiset tytöt, ”objektista aktiivisiksi subjekteiksi” (Woodhead & Faulkner 2000). Tämänkaltainen näkökulma arvostaa lapsia tiedontuottajina ja aktiivisina subjekteina, pyrkien antamaan heille mahdollisuuden kertoa mitkä asiat ovat juuri heille merkityksellisiä (Renold 2005). Tämänkaltaista näkökulmaa edustaa nk. lapsilähtöinen tutkimus, joka korostaa lapsia sekä hetkessä toimivina subjekteina, mutta myös muuttuvina toimijoina, joilla on yhteiskunnallisesti merkittävää tietoa sekä sellaisia näkökulmia ja kokemuksia, joita muilta ikäpolvilta puuttuu (Karlsson 2010; Kennedy 2006; Lee 2001; Prout 2005; Rainio 2010).

Lapset ovat tutkittavina erikoislaatuinen kohderyhmä: heidät nähdään sekä suojelua tarvitsevinä toimijoina että osallistuvina vaikuttajina, jotka saattavat paljastaa vallitsevia diskursseja ja kulttuurisia käytäntöjä (Karlsson 2010). Tämän tutkimuksen tavoitteena on antaa tytöille mahdollisuus kertoa omasta sukupuolestaan, tyttönä olemisesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. He, jos ketkä, ovat asian asiantuntijoita. Tyttöjen käsityksiä sukupuolestaan on kuitenkin tutkittu yllättävän vähän. Sukupuolta alakouluikässä käsittelevät tutkimukset ovat olleet pitkälti joko aikuisten näkökulmaan keskittyviä (esim. opettajien tai vanhempien haastattelut) tai ne ovat keskittyneet tyttöjen ja poikien vertailuun ja erontekoon. Toistaiseksi kotimainen tutkimuskenttä

on keskittynyt enemmän yläasteikäisten tai tätä vanhempien nuorten kokemuksiin omasta sukupuolestaan (esim. Käyhkö 2006; Honkasalo 2011; Herjala 2015; Kulmalainen 2015). Nuorempien, ala-asteikäisten lasten näkökulma on jäänyt vielä kovin niukaksi.

Tässä tutkimuksessa olemme kiinnostuneita siitä, minkälaisia kertomuksia tytöt tuottavat omasta sukupuolestaan sekä tyttöyttä koskevista normeista ja mahdollisista ihanteista. Lisäksi olemme kiinnostuneita siitä, miten tytöt määrittelevät tavallisen tyttöyden ja mitä jää tavallisuuden ulkopuolelle. Tutkimuksen tietokäsitys noudattelee väljästi tiedon sosiaalista luonnetta korostavaa, konstruktionistista näkemystä (Burr 2015). Toisin sanoen tyttöyden rakentamista tutkitaan tyttöyteen liittyvien, tyttöjen tuottamien sosiaalisten määrittelyjen ja erontekojen kautta. Tässä tutkimuksessa puhutaan käsitteistä *tavallinen* ja *epätavallinen* tyttö¹. Tutkimuksen ei ole tarkoitus arvottaa tyttöjä tai tyttöyksiä paremmuusjärjestykseen, eikä esittää tutkimuksen lopputulemana mitä tavallinen tai epätavallinen tyttöys on. Kyseisillä tavallisuuden ja epätavallisuuden termeillä viitataan tyttöyden erilaisiin *sosiaalisiin konstruktiioihin*. Olemme siis kiinnostuneita tarinoiden muodostamasta tyttöyden kokonaiskuvasta sekä siihen liittyvistä mahdollisista poikkeamista. Tutkimuskysymyksemme on: *miten 10–11-vuotiaat tytöt rakentavat kertomuksissaan tyttöyttä?*

Tutkimusaineisto ja -menetelmät

Kun tutkitaan lasten ja varhaisnuorten käsityksiä omasta sukupuolestaan, kirjoittaminen on luonteva tiedonhankintatapa. Tekstit ja kielelliset aineistot tarjoavat mahdollisuuden saada tietoa tutkittavien asenteista ja arvoista, käsityksistä, mielikuvista sekä uskomuksista, eli ajattelun logiikoista ja sosiokulttuurisista representaatioista (Wallin, Helenius, Saaranen-Kauppinen & Eskola 2015, 248). Tässä tutkimuksessa käytetty eläytymismenetelmä sopii hyvin myös lasten käsitysten tutkimiseen (esim. Helavirta 2006; Mesimäki 2010; Teräväinen 2011; Toivikko, Sinkkonen, Wallin & Eskola 2017).

¹ Tekstissä ei jatkossa kursivoida tai laiteta lainausmerkkeihin ”tavallisen” ja ”epätavallisen” tytön käsitteitä. Termeillä viitataan tyttöjen itse kertomuksissaan tuottamiin kuvauksiin epätavallisuudesta ja tavallisuudesta tyttöydessä.

Tutkimuksen aineisto (n=41) kerättiin huhtikuussa 2017 isossa, yli 500 oppilaan alakoulussa Pirkanmaalla sekä Kanta-Hämeessä pienessä, alle 200 oppilaan alakoulussa. Vastaajina olivat neljäs- ja viidesluokkalaiset tytöt. Eläytymismenetelmälle tyypillisesti myös tässä tutkimuksessa käytettiin kahta erilaista kehyskertomusta ja analysoinnissa keskityttiin siihen, mikä vastauksissa muuttuu, kun yhtä tekijää varioidaan. Kukin oppilas kirjoitti vain yhden kuvauksen ja kirjoitettavan kehyskertomuksen versio määräytyi sattumalta kullekin kirjoittajalle. Aineisto koostuu kahden koulun neljästä eri luokasta. Aineisto kerättiin oppilaiden kirjoitustuntien aikana, jolloin he olivat jo valmiiksi motivoituneita kirjoittamaan. Kirjoittamiseen käytettiin aikaa yksi 45 minuutin oppitunti, osa oppilaista käytti kirjoittamiseen koko oppitunnin, osa oli valmis noin kahdenkymmenen minuutin kirjoittamisen jälkeen. Oppilaat kirjoittivat kuvauksensa käsin A4-paperille, jotka olivat valmiiksi viivoitettu ja johon oli valmiiksi tulostettu yksi kehyskertomusversio.

Keräystilanteen aluksi oppilaita ohjeistettiin hyvin lyhyesti kirjoitustilanteeseen. Heille kerrottiin kirjoittajan anonymiteetin säilymisestä sekä siitä, että vain tutkijat saavat kuvaukset luettavakseen, eivätkä ne täten vaikuta millään tavoin esimerkiksi äidinkielen arvosanaan. Aineistonkeräystilanteessa tutkittavilta ei pyydetty sukupuolen lisäksi muita taustatietoja. Luokan kaikki oppilaat kirjoittivat kuvaukset, mutta aineiston analyysi kohdistuu tässä artikkelissa ainoastaan tyttöjen kirjoittamiin kuvauksiin.

Tutkimuksen vastaajaksi valittiin 10–11-vuotiaat tytöt, sillä kyseinen ikävaihe lapsuuden ja nuoruuden välissä, varhaisnuoruus, on jäänyt aikaisemmalta tutkimukselta pitkälti huomiotta, tyttötutkimuksen keskittyessä enemmän yläasteikäisiin tai tätä vanhempiin tyttöihin. Varhaisnuoret tytöt ovat kiinnostavassa iässä murrosiän alkaessa: sukupuolen aktiivinen rakentaminen alkaa kiinnostaa uudella tavalla kehon muuttuessa ja omaan sukupuoleen liittyvät asiat ovat yhä enemmän ajatuksissa. Kyseisen ikäryhmän valintaan vaikutti myös ymmärrys siitä, että lasten asenteet sukupuoleen vakiintuvat juuri esi- ja peruskouluiässä (Jääskeläinen ym. 2015). Valitun aineistonkeruumenetelmän näkökulmasta tämän ikäisillä voidaan olettaa olevan lisäksi jo varsin hyvät taidot ilmaista itseään kirjallisesti.

Kahden koulun ja viiden eri koululuokan valinnan taustalla oli pyrkimys saada mahdollisimman rikas ja monipuolinen aineisto. Sukupuoleen liittyvät käsitykset voivat olla vahvasti sidoksissa paikalliskulttuuriin, luokan toimintakulttuuriin sekä opettajan toimintaan. Kun luokkia on neljä, ja koulutkin hyvin erityyppisiä, voidaan mahdollisesti minimoida luokan toiminta- ja puhekulttuurin vaikutus oppilaiden vastauksiin. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan etsitä eroja tutkimukseen osallistuneiden luokkien tai koulujen väliltä.

Kun tutkimusta tehdään koulussa, on huomioitava ympäristön vaikutus: vaikka oppilaille korostettiin, ettei kirjoitelmia arvostella eikä niitä lue kukaan muu kuin tutkijat, on koulu aina jossain määrin toimintaa määrittävä ympäristö. Koulussa oppilaat omaksuvat virallisen opetus suunnitelman ohella yhteiskunnan valtarakenteiden mukaisia asenteita (esim. Törmä 2003), jotka saattavat vaikuttaa oppilaiden kirjoituksiin. Tutkimustilannetta ylipäänsä voidaan pitää lähtökohtaisesti hierarkkisena, tutkijoina olemme määritelleet aiheen ja kontrolloineet tutkimuksen vaiheita kohderyhmän valinnan ja otoksen koon suuruuden osalta. Tässä tutkimuksessa tutkittavana olivat lapset, jolloin tutkittavien ja tutkijoiden välillä on ikäeron lisäksi institutionaalinen ero (esim. Kay & Tisdall 2016).

Tutkimukseen osallistuneiden oppilaiden huoltajilta kysyttiin suostumus tutkimukseen osallistumiseen, yksikään huoltaja ei kieltänyt huollettavaansa osallistumasta tutkimukseen. Tämän lisäksi tutkimusluvut pyydettiin koulujen rehtoreilta. Varsinaisessa kirjoitustilanteessa oppilaille korostettiin kirjoittamisen vapaaehtoisuutta. Kaikki oppilaat halusivat kirjoittaa tarinan ja osallistua tutkimukseen. Oppilaille täsmennettiin, ettei kirjoitelmapaperiin tule kirjoittaa omaa nimeä, ainoastaan maininta oma sukupuoli. Heitä myös muistutettiin siitä, ettei kirjoitustilanne ole missään määrin arvioitava, eikä oikeita vastauksia täten ole. Oppilaiden kirjoittamia kertomuksia on siis käsitelty nimettöminä, ainoana tunnistetietoinaan sukupuoli ja vuosiluokka.

Kehyskertomukset oli pyritty rakentamaan vastaajien ikätasolle sopiviksi ja riittävän väljiksi. Tästä huolimatta kehyskertomukset ohjaavat aina jossain määrin kirjoittajan tulkintaa. Kertomukset eivät koskaan synny tyhjästä. Ker-toessaan lapset – kuten aikuisetkin – hyödyntävät aiemmin kuulemaansa, ko-kemaansa ja pohtimaansa (esim. Karlsson 2010). Tarinallisuutta ja sisäisiä tari-

noita tutkineen Vilma Hännisen (2004) mukaan kulttuurisia tarinamalleja ei omaksuta mielivaltaisesti tai mekaanisesti, sen sijaan yksilö valitsee tietoisesti tai tiedostamattaan tarjolla olevista malleista sen, jonka hän kokee omakseen, muokaten sitä itselleen paremmin sopivaksi. Yksilö yhdistää kulttuurisia ai-neksia omaan henkilöhistorialliseen kokemukseensa (Hänninen 2004). Tämä pätee luonnollisesti myös lasten kohdalla: kertomuksissaan lapset tuovat esiin kokemusmaailmaansa siinä kontekstissa ja yhteiskunnallis-historiallisessa ti-lanteessa, jossa he elävät. Näin lapsen kertomus peilaa yhteiskunnassa ja yhtei-söissä esiin nousevia käsitteitä (Karlsson 2010).

Ennen varsinaista aineistonkeruutilannetta kehyskertomuksia testattiin useampaan eri otteeseen luetuttamalla niitä eri henkilöillä sekä kirjoittutta-malla molemmista kehyskertomusversioista tarinat esitutkimuksena. Valmiis-sa kehyskertomuksissa varioitiin yhtä tekijää, eli tytön tavallisuutta. Oppilaita ohjattiin kirjoittamaan kolmannessa persoonassa. Toisen henkilön rooliin asettuminen on tyypillistä eläytymismenetelmälle, mutta sen arveltiin myös helpottavan nuoria kirjoittajia kertomaan heitä henkilökohtaisesti kosketta-vasta asiasta. Kehyskertomuksessa mainittua tyttöä ei nimetty, mutta valmiis-sa kirjoituksissa osa kirjoittajista oli itse keksinyt tytölle nimen. Kehyskerto-mukset olivat:

- A) *Luokkaasi tulee uusi tyttö. Kun tutustut häneen paremmin, huomaat, että hän on aivan tavallinen tyttö. Kerro, millainen hän on.*
- B) *Luokkaasi tulee uusi tyttö. Kun tutustut häneen paremmin, huomaat, että hän ei ole aivan tavallinen tyttö. Kerro, millainen hän on.*

Kirjoitetut kuvaukset olivat keskimäärin puolen sivun mittaisia, lyhyin ku-vaus oli yhden virkkeen mittainen, pisin kuvaus oli kolme täyteen kirjoitettua A4-sivua. Koko aineistosta (N=41) neljäsluokkalaisten tyttöjen kirjoittamia kuvauksia on yhteensä 24 ja viidesluokkalaisten tyttöjen kirjoittamia kuvauk-sia yhteensä 17. Lopullisessa aineistossa kahden eri kehyskertomusversion osuudet jakautuvat varsin tasaisesti: 21 kuvausta tavallisesta tytöstä ja 20 ku-vausta ei-niin-tavallisesta tytöstä. Kaikki kirjoitetut kuvaukset hyväksyttiin osaksi tutkimusta.

Aineiston analyysi aloitettiin litteroimalla tarinat yhdeksi tiedostoksi (yh-teensä 10 sivua, fontti Calibri, fonttikoko 12, riviväli 1). Aineisto oli yhteensä

3560 sanan mittainen ja keskimääräinen vastaus 86 sanan pituinen. Molempiin kehyskertomuksiin sovellettiin laadullista sisällönanalyysiä (Tuomi & Sarajarvi 2018). Ensin tarinoita luettiin yhtenä aineistokokonaisuutena, jonka jälkeen niitä tarkasteltiin kehyskertomusversiottain. Kertomukset koodattiin eri värein tekstissä esiintyvien aihepiirien mukaan ja kertomuksia kvantifioitiin, toisin sanoen laskettiin tiettyjen aihepiirien esiintymistä ja ilmausten määrää. Ilmaukset laskettiin maininta per vastaus -periaatteella, eli yhdestä kirjoituksesta laskettiin vain yksi maininta, vaikka sama asia olisi toistunut tekstissä useamminkin. Tämän jälkeen yksittäisistä havainnoista muodostettiin lähiluvun avulla laajempia teemoja ja lopulta koodauksen pohjalta muodostettiin luokittelurunko, jota käytettiin molempiin kehyskertomusversioihin. Seuraavassa luvussa esitellään tutkimustuloksia aihekokonaisuuksittain sekä tehdään vertailua siitä, mikä muuttuu kun kahta eri kehyskertomusversiota verrataan toisiinsa.

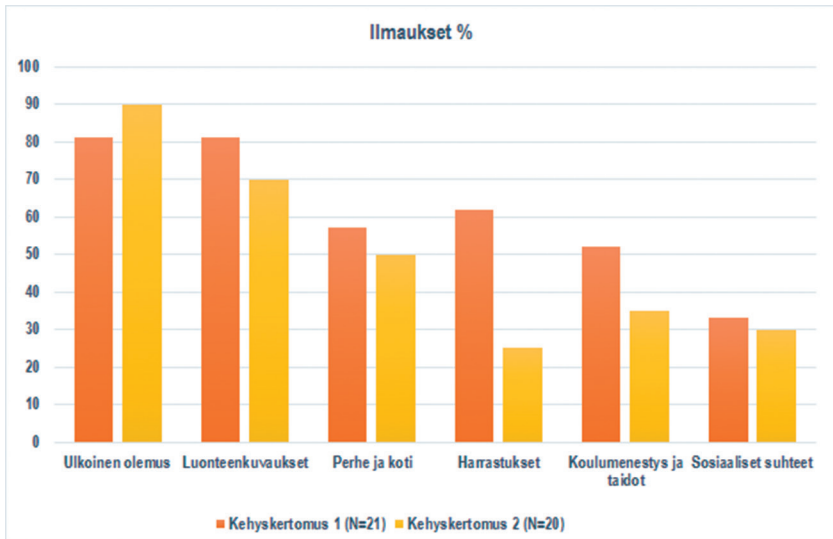
Aineiston analyysi eteni kehämäisenä prosessina vaihe vaiheelta eteenpäin. Aluksi saavutettiin tyttöden kuvailun yleinen taso, eli se millaisia asioita tytöt ylipäänsä nostivat esiin kertoessaan tyttöydestä. Analyysin seuraavassa vaiheessa saavutettiin luokittelun taso, jota tarkasteltiin yhdistelemällä kertomuksissa esiintyneitä sisältöelementtejä toisiinsa. Tässä analyysin vaiheessa muodostettiin tyttöden tyyppikuvaukset. Aineiston tyyppikuvauksissa yhdistyy kertomusten tyyppilliset elementit, jotka ovat eräänlaisia läpileikkauksia ja tiivistelmiä aineistosta (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006, 108). Tyyppittely sopii erityisen hyvin juuri eläytymismenetelmällä kerättyihin aineistoihin, sillä niissä tiivistyvät eri kehyskertomusversioiden väliset erot (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006, 108). Tyttöden tyyppien määrittely, sisältöelementtien tutkiminen sekä toistuva lähiluku johtivat tyttöden kokonaiskuvan muodostumiseen. Tulkintaa tehtiin siis analyysin kaikissa vaiheissa jatkuvana prosessina, jonka pyrkimyksenä oli ilmiön mahdollisimman tarkka selittäminen ja ymmärtäminen.

Tulokset

Analyysivaiheen koodauksen pohjalta kertomuksista oli selkeästi tulkittavissa kuusi erilaista teemaa: *ulkoinen olemus, luonteenkuvaukset, perhe ja koti, vapaa-aika ja harrastukset, koulumenestys ja -taidot* sekä *sosiaaliset suhteet*. Seuraavassa kuviossa (kuvio 1) esitellään kvantifioinnin pohjalta edellä mainittuihin teemoihin lukeutuvien ilmauksien esiintyminen kehyskertomusversioittain.

Tytön **ulkoisen olemuksen** kuvaaminen nousi keskeisimmäksi ja eniten ilmauksia saaneeksi teemaksi kehyskertomusversiosta riippumatta. Tämän aineiston perusteella erityisesti normista poikkeaminen tai epätavallisuus (n=18/20) näyttäisi kytkeytyvän voimakkaasti ulkonäköön, sillä ainoastaan kaksi kirjoittajaa ei kirjoittanut mitään epätavallisen tytön ulkonäöstä. Puhkaus ja siisteys kuuluvat selkeästi myös tavallisen (n= 13/21) tytön perusolemuksen. Puhkaus ja siisteys tuottavat neutraalia ja suotavaa tyttöyttä. Kirjoittajien mukaan vaatteiden ja muun olemuksen epäsiisteys, takkuiset hiukset,

Kuvio 1. Tyttöyttä kuvaavien ilmaisujen jakautuminen teemoittain eri kehyskertomuksissa

mustelmat ja likaiset tai rikkinäiset vaatteet ovat puolestaan varsin selkeitä merkkejä epätavallisuudesta:

Tyttö on erittäin outo. Hänellä on todella likainen ja rikkinäinen paita. Hänen hiukset on todella rasvaiset. Hänellä on todella löysät housut.

Paitsi olemuksen puhtaus ja siisteys, myös pukeutumisvalinnat nousivat keskeisesti esiin. Pukeutuminen on ryhmään kuulumista, tapa tehdä sukupuolta ja se osoittautui merkittäväksi osatekijäksi ”normaalin” tekemisessä myös tässä tutkimuksessa (esim. Isotalo 2015, 109; myös Duits & van Zoonen 2006, 114–115). Kertomusten mukaan tavallisen tytön ”univormuna” voidaan pitää farkkuja ja hyvin tavallista, huomiota herättämätöntä pukeutumista. Varsin mielenkiintoista oli tyyppillisesti feminiiniseksi luokiteltavien hameiden ja mekkojen maininnat ainoastaan epätavallisten tyttöjen kuvauksissa. Toisaalta tätä havaintoa tukee esimerkiksi Tolosen (2001a; 2001b) aiemmin tekemä tutkimus hieman vanhemmilla tyttö-oppilailta; liiallinen naisellisuus, johon hameet ja mekotkin näyttäisivät kuuluvan, eivät kuulu ihannetyttöyteen (aiheesta myös Aaltonen 1998, 161).

Tyttöjen kertomuksista konstruoitu tavallisen tytön ulkoinen olemus muodostui varsin selkeäksi pukeutumisen ja siisteyden osalta, tietynlaista tavallisuuden eetosta edustivat myös määritelmät pitkistä ja luonnollisista, tyyppillisesti vaaleanruskeista hiuksista. Sen sijaan ulkoisen epäsiisteyden ja pukeutumisvalintojen ohella työstä saattoi tehdä epätavallisen värjätty tukka, urheilullinen vartalo, lyhyet hiukset tai tumma ihonväri, joiden katsottiin poikkeavan tavallisuudesta.

Vaikka tutkimukseen osallistuneet tytöt mielsivät tavallisuuteen kuuluvan tietynlaisen ulkoisen erottautumattomuuden, liittyy heidän mukaansa tyttöyteen kuitenkin omasta ulkonäöstä huolehtiminen ”laittautumalla”, meikkaamalla ja koruja käyttämällä. Puolet tavallisen tytön kuvauksista pitivät sisällään kuvauksia tytön kiinnostuksesta omaan ulkonäköön ja sen esiintuomiseen koruin, erikoisin vaattein tai meikein. Naiseksi ”koristautuminen” oli osa toimijuutta ja sukupuolen aktiivista rakennusprosessia:

Minjalla oli tummat pitkät hiukset ja ruskeat silmät, Minja oli pitkä n. 159 cm ja hän tykkäsi meikata ja laittautua muutenkin kauniisti.

Tyttöyteen liittyvä sopiva ulkonäön koristaminen nostettiin esiin useissa kertomuksissa, mutta lähinnä vertailukohtana ja suhteessa muihin tyttöihin. Koristautumisen motiivit liittyivät siis oman sukupuolen rakentamiseen ja kokeiluun. Aineiston perusteella voidaan tulkita, että toiset tytöt ovat tytöille merkittävä vertailu- ja samaistumiskohde. Neljäs-viidesluokkalaiset tytöt tarvitsevat oman ruumiillisuuden ja alkavan naiseuden rakentamiseen oman sukupuolensa edustajia vertaisryhmäksi, ikään kuin oman normaaliuden peilaamiseen ja varmistamiseen.

Ulkoisen olemuksen jälkeen eniten ilmauksia saivat kuvaukset niin tavallisen ($n=17/21$) kuin ei-niin-tavallisen ($n=14/20$) tytön **luonteesta** tai **käyttäytymisestä**. Luontekuvauksissa kehyskertomusten väliltä löytyi yllättävää yhtäläisyyttä: sekä tavallinen että epätavallinen tyttö nähdään ujoina. Erona näyttäisi olevan ujouteen liitettävät luonteenpiirteet: tavallinen tyttö on ujoudestaan huolimatta hauska ja kiltti, kun taas epätavallinen tyttö on ujouden lisäksi hiljainen tai toisaalta itserakas ja ylimielinen. Vaikuttaa siis siltä, että tytöt mieltävät olevan olemassa kahdenlaista ujouutta: toinen on hyväksyttävää, tyttöyteen kuuluvaa, toinen poikkeavaa, normiin kuulumatonta.

Aineiston perusteella vaikuttaisi siltä, että tavallisen tytön mielletään osaan käyttäytyä riittävän hillitysti ja sopeuttavan käytöstään tilanteen mukaan: *Hän on luonteeltaan vilkas. Koulussa hän on aika rauhallinen. Vapaa-ajalla hän on utelias ja vilkas*. Mielenkiintoinen huomio oli se, että siinä missä tavallisen tytön kuvaukset käytöksen osalta olivat varsin yhteneväisiä ja tyttö kuvattiin sovinnaisena, kaikkien ystävänä, kuva epätavallisen tytön käyttäytymisestä oli paljon moniulotteisempi. Epätavalliselle tytölle ei ole niin tärkeää miellyttää muita. Tämä on mielenkiintoinen huomio, sillä varhaisnuorille on hyvin tyypillistä ryhmään kuulumisen tarve ja muiden hyväksynnän hakeminen (esim. Korkiamäki & Ellonen 2010), epätavallisen käytöksen tietoisesti valitsevaa tyttöä voidaan siis pitää rohkeana ja itsenäisenä. Näin ollen käytökseltään epätavallista tyttöä ei voida määritellä muiden syrjimäksi sivustakatsojaksi, vaan pikemminkin tietoisena valinnan tehneeksi tytöksi.

Valtaosassa aineistoa tyttöä kuvattiin ikään kuin ulkokohtaisesti ja vailla aktiivista toimijuutta. Siinä määrin, kun tyttö esitettiin aktiivisena toimijana, toiminta keskittyi lähinnä muiden auttamiseen. Tavallisen tytön toimi-

juutta tuotiin esiin lyhyiden ilmausten myötä yhteensä kuudessa kuvauksessa (n=6/21). Aktiivisuus näyttäytyi toisten auttamisena: *joskus hän auttaa läksyissä* tai haluna huolehtia, että kaikki pääsevät mukaan porukkaan: *Hän tykkää leikkiä porukassa, eikä halua jättää ketään yksin*. Aktiivinen toimijuus liittyi myös roolien valitsemiseen: *Hän kehuu itseään isommassa porukassa, mutta kun olen hänen kanssaan kaksin, niin hän on todella mukava*.

Tavallisen tytön **koulumenestyksestä** ja **-taidoista** oli kirjoitettu liki 60 % teksteistä (n=11/21). Kahdessa kuvauksessa mainittiin tytön viihtyvän tai pitävän koulusta, loput kuvaukset olivat mainintoja tytön hyvästä pärjäämisestä koulussa. Tavallinen tyttö näyttäisi siis pärjäävän hyvin koulussa, vaikka ei välttämättä aina viihdykään siellä. Epätavallisen tytön (n=7/20) koulumenestys ja -taidot poikkesivat sen sijaan melkoisesti tavallisen tytön kuvauksista: hänellä saattoi olla selviä puutteita perustaidoissa kuten lukutaidoissa tai vastaavasti hänellä oli sellaisia taitoja, jotka ylittivät jopa opettajan ymmärryksen. Kouluun liittyvien taitojen ohella epätavallisen tytön tunnollisuus poikkesi tavallisesta työstä. Hän saattoi laiminlyödä läksynsä tai vastaavasti olla ylitunnollinen koulunkäynnin suhteen:

Tytöllä pyöri koko ajan kouluasiat päässä. Hän kysyi koko ajan, että mitä tuli läksyksi, mutta lopussa sanoin, että rauhoitu, koulu on kyllä tärkeää, mutta et voi miettiä sitä koko ajan. Tyttö sanoi, että hyvä, koska pelkkään aina, että saan unohduksia.

Tyttöjen kertomuksissa koulumenestys oli keskeinen tyttöyttä rakentava tekijä. Tyttöjen koulumenestys on huomioitu myös yhteiskunnallisesti: koulumenestyksen takaa on etsitty monenlaisia selityksiä tyttöjen ahkeruudesta ja halusta miellyttää, kiltteydestä tai tunnollisuudesta (Naskali 2010) sekä ”kypsyydestä” ja kyvystä keskittyä (esim. Ginsberg, Shapiro & Brown 2004), toisaalta myös heidän omaksumastaan poikia korkeammasta oppimis- ja menestysorientaatiosta (Niemi 2002; 2004). Valitettavasti tyttöjen tunnollisuus on jo pitkään otettu itsestäänselvyytenä: tyttöjen odotetaan tekevän ja toimivan, kiinnosti heitä tai ei (ks. esim. Käyhkö 2006). Tyttöjen näennäinen viihtyminen koulussa peittää kuitenkin alleen monenlaisia ilmiöitä, kuten sen että tyttöihin kohdistetaan kouluissa poikia voimakkaampaa ruumiillista kontrollia (Koski 2003, 288).

Tavalliseen tyttöyteen liitettäviin mielikuviin näyttäisi kuuluvan kiistatta **sosiaaliset suhteet** ja useat **ystävät**: jokainen teksti (n=7/21) tavallisesta tytöstä, joissa mainittiin jollain tapaa hänen sosiaaliset suhteensa, kuvasivat työllä olevan paljon ystäviä. Myös epätavallisen tytön kuvauksissa ystävät olivat yhtä usein toistuva ilmaus (n=6/20), mutta käänteisessä merkityksessä: vain yhdessä kertomuksessa työllä oli paljon kavereita, kaikissa muissa kuvauksissa työllä ei ollut kavereita lainkaan tai muut jopa kiusasivat häntä. Toisaalta epätavallinen tyttö esitettiin myös koviksena ja luokan ”kunkkuna”, jolla ei ollut oikeita ystäviä, mutta muut alistuivat hänen tahtoonsa hänen asemansa vuoksi.

Se, että aineistossa ystävyys ja kaverisuhteet nousivat näin suuren asemaan, ei ollut yllätys, sillä ystävien merkitys tytöille on havaittu aiemminkin (esim. Evaldsson 2007; Ralph & Epkins 2015; Winkler-Reid 2016). Tytöille näyttäisi olevan erityisen tärkeää muodostaa ystävyysuhteita ja pyrkiä täyttämään ystävyuden ihanteita. Tärkeintä on välttyä jäämästä suhteiden ulkopuolelle, sillä tyttöjen ystävyyskulttuurissa irrallisuus merkitsee onnettomuutta ja yksinäisyyttä (Tolonen 2001a). Tässäkin tutkimuksessa ystävät olivat selkeä tae tytön kuulumisesta normiin.

Aapolan (1991) tutkimuksessaan haastattelemat tytöt kertoivat, että luokassa itseään muita parempana pitävistä ja omilla saavutuksillaan kehuskelevista tytöistä ei pidetty ja heitä välteltiin. Tämä huomio nousi esiin myös tässä tutkimuksessa: raja epätavallisen ja tavallisen tytön välille piirtyi muun muassa juuri näiden käytösten välille.

Tytön ilme oli tosi ylimielinen ja odotin pahinta. Hänestä tulisi uusi ”luokan kunkku” ja Minna... Oih, mikä sotku! Koitin silti ajatella positiivisesti.

Hieman kärjistäen voidaan esittää, että ”hyvin” käyttäytyvillä tavallisilla tytöillä on paljon kavereita, mutta poikkeaminen tästä voi johtaa yksinäisyyteen ja täten suistaa tytön kulttuuristen normien ulkopuolelle (myös Winkler-Reid 2016). Myös tämän tutkimuksen aineisto osoitti, että normeista poikkeavan, epätavallisen tytön kuvattiin jäävän tavallista tyttöä todennäköisemmin ilman kavereita, tai joutuvan erilaisuutensa vuoksi jopa kiusatuksi. Yksin, ilman ystäviä jättämistä on perusteltu aiemman tutkimuksen (Laine 1990) mukaan lasten taholta aggressiivisuudella, vähemmistökuulttuurin tavoilla, erikoisella käytöksellä, jollain tavoin epäilyttävänä pidetyllä sairaudella tai huonolla kou-

lumenestyksellä. Kaikki edellä kuvatut syyt nousivat esille myös tämän tutkimuksen aineistossa:

Tyttö on tuntunut ujolta, mutta kun tutustuin tyttöön paremmin, hän kertoi, että hänellä on ollut sairauksia ja on edelleen. Hän kävi viikoittain lääkärissä. Tytöllä ei ole kavereita, koska tytöllä on tumma iho niin muut ajattelevat, että ei hänen kavერი voi olla.

Vastaavasti ulkoinen viehättävyys ja samankaltaisuus ovat keskeisiä ystäväksi valitsemisen kriteereitä tyttöjen keskuudessa (Rose 2002). Tämän voidaan katsoa tuottavan kaksinkertaisen ”normaaliuden vaateen”: tyttöjen tulee paitsi käyttäytyä kuten tytöiltä odotetaan, mutta myös näyttää ”oikeanlaiselta” tytöltä saadakseen ystäviä, jotka ovat edelleen tae normaaliudesta.

Ilmaukset **perheestä ja kodista** mainittiin vähintään puolessa kertomuksista sekä tavallisen (n=12/21) että epätavallisen tytön (n=10/20) kohdalla. Tavallisen tytön perhesuhteet ja kodit piirtyivät varsin ideaaleina ydinperheinä. Ainoastaan yhdessä kertomuksessa tytön vanhemmat olivat eronneet, kaikissa muissa kertomuksissa perhe muodostui vanhemmista ja sisaruksista, mahdollisesti myös lemmikeistä.

Hänen perheeseen kuuluu äiti, isä, sisarus ja kaksi kissa. Hän asuu Vantaalla vihreässä omakotitalossa ja heillä on iso piha, missä Venla voi olla kavereitensa kanssa.

Siinä missä tavallisen tytön perhettä ja kotia kuvattiin kovin laveasti aina vanhempien ammatteja ja oman huoneen verhojen sävyä myöten, epätavallisen tytön perhesuhteista kirjoitettiin kovin niukasti. Valtaosassa tarinoita tytöllä ei kerrottu olevan perhettä ollenkaan tai se oli hajonnut esimerkiksi sodan tai arkisemmin avioeron seurauksena: *Tytöllä ei ole isää eikä sisaruksia. Tyttö ei asu tavallisessa kodissa vaan talossa asuu monta pakolaisperhettä.*

Harrastuksiin ja vapaa-aikaan liittyvät ilmaukset jakautuivat tässä tutkimuksessa kaikkein selvimmin: tavallisen tytön kohdalla harrastuksista mainittiin valtaosassa (n=13/21) kuvauksia, kun taas epätavallisen tytön kohdalla mainintoja oli vain neljännessä (n=5/20) kirjoituksista. Tavalliseen tyttöyteen nähtiin keskeisesti kuuluvan useat harrastukset, jotka ovat joko musiikkiin tai liikuntaan liittyviä: tavallinen tyttö soittaa pianoa tai ratsastaa. Tyttöjen kirjoittamien tarinoiden perusteella vaikuttaa siltä, että tyttöyttä rakennetaan

vahvasti juuri harrastusten ja kiinnostuksen kohteiden kautta. Oikeanlaiset harrastukset ja kiinnostuksen kohteet tuottavat tavallisuutta, siinä missä niiden puute tuottaa epätavallisuutta. Mikäli epätavallisella työllä olikin harrastuksia, ne olivat perinteisemmin poikien lajeiksi miellettyjä harrastuksia, kuten jalkapallo tai jääkiekko. Aineistossa epätavallinen tyttöys kuvataankin vastakohtana feminiinisyydelle: hän on ”poikamainen” harrastusvalintojensa ja kiinnostuksen kohteidensa osalta. Näin ollen harrastukset näyttäytyivät tyttöjen tarinoissa voimakkaan sukupuolittuneina:

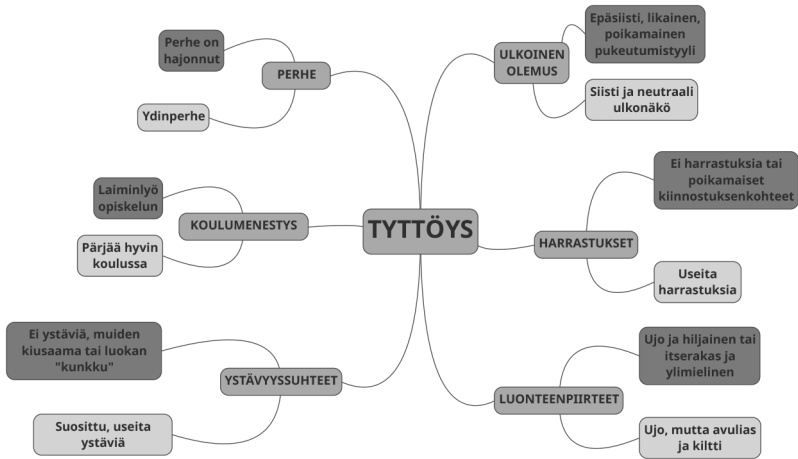
Annika aloitti täällä uuden harrastuksen, joka oli jääkiekko. Olin hieman yllättyneet kuullessani siitä, sillä Annika vaikutti niin herttaiselta. Ennen jääkiekkoa Annika harrasti balettia, mikä ei ollut yhtään Annikan juttu. Hän lopetti sen miltein heti alkuunsa.

Esimerkki kuvaa oivasti niitä käsityksiä, joita tytön harrastusvalinnat aikaansaavat: jääkiekkoa pelaava tyttö ei voi olla samaan aikaan herttainen, vaan hänen poikkeava harrastusvalintansa ikään kuin muuttaa myös hänen perusolemuksensa.

Kehyskertomusversiosta riippumatta tyttöys rakentui kuuden edellä kuvattun teeman kautta. Tyttöjen kirjoittamien kertomusten pohjalta muodostettiin kaksi tyyppikuvausta, jotka antavat yleisen kuvan aineiston tyyppillisistä elementeistä. Kaikki tyyppikuvausten teemat eivät sellaisenaan esiinny jokaisessa kertomuksessa. Emme myöskään väitä, että tosielämän tytöt olisivat sijoitettavissa oheisiin tyyppikuvauksiin. Niiden avulla voidaan kuitenkin tarkastella tyttöyteen kulttuurisesti liittyviä tekijöitä.

Kuviossa 2 on esitetty paitsi tyttöyden rakennuspalikat, myös kaksi erilaista kuvausta tyttöydestä. Kertomus tavallisesta tyttöydestä syntyy neutraalin ulkoisen olemuksen ja altruististen luonteenpiirteiden kautta. Tavallisuutta ovat myös ”tyttömäiset” harrastukset ja kiinnostuksen kohteet sekä koulu-menestys, jotka olivat kirjoitusten perusteella kaikkein keskeisimmät tavallisuuden tekijät. Normaaliutta tuottava sosiaalinen lahjakkuus näkyi siis sekä koulussa että vapaa-ajalla.

Siinä missä tavallisen tyttöyden tunnusmerkit olivat melko yhteneväiset, epätavallisen tytön kohdalla voidaan erottaa kaksi toisistaan poikkeavaa tyyppiä: erilaisuutta on ujous ja siihen liittyvä hiljaisuus, mutta myös liika

Kuvio 2. Epätavallisen ja tavallisen tytön tyyppikuvaukset

äänekkyys ja luokassa tai kaveriporukassa ”näkyminen”. Liika äänekkyys on esimerkiksi itsekehuskelua tai muiden pomottamista. Epätavallinen tyttö voi olla koko luokkaa tyrannisoiva kingi, jolla ei ole yhtään oikeaa ystävää, mutta muut ovat näennäisesti alistuneet tämän vallan alle. Tutkimuksemme tuottaa kuvausta tavallisuuden ulkopuolelle jäävästä tyttödestä onkin siis hyvin moninaista, eikä sitä tule tulkita yhtenä kokonaisuutena.

Epätavallisuus harrastusten osalta puolestaan merkitsee joko sitä, ettei työllä ole lainkaan harrastuksia tai että hän harrastaa ”poikamaisia” lajeja, kuten jalkapalloa tai jääkiekkoa – ja on kaiken lisäksi hyvä siinä. Myös koulumenestyksen osalta epätavallisuuden kertomuksissa oli havaittavissa kaksi erilaista tytön tyyppiä: *yliälykkö* ja *perustaidoiltaan puutteellinen oppilas*. Yliälykkötyttö omaa opettajienkin ymmärryksen ylittäviä taitoja, kun taas heikolla tyttöoppilaalla on selviä puutteita peruskommunikaatioaidoissaan.

Ulkoisen olemuksen osalta tavallisuudesta poikkeavaksi kerrottiin erityisesti likaisuus ja epäsiisteys tai toisaalta liiallinen naisellisuus (ks. myös Aaltonen 2008), esimerkiksi pukeutuminen mekkoon tai tunikaan. Tavallisuutta tuottavat sen sijaan puhtaus ja neutraalius. Epätavallisen tytön kuvauksissa korostuikin voimakkaasti ulkoisen olemuksen yhteys kaverisuhteiden muodos-

tumiselle: epäsiisti tai poikkeava ulkoinen habitus tulkitaan helposti yksilön persoonaan liittyväksi ja hänet voidaan siten kokea epäsovivaksi ystäväksi.

Molemmista kehyskertomusversioista kirjoitetut kertomukset tuottivat pääasiassa neutraaleja tai positiiviseksi tulkittavia kuvauksia tyttöydestä. Pelkästään negatiivissävytteisiä kuvauksia tyttöydestä ei juurikaan esiintynyt.

Pohdinta ja johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu alakouluikäisten tyttöjen käsityksiä tyttöydestä sen perusteella, miten he kuvaavat tarinoissaan tyttöyttä, ja mitkä asiat tekevät heidän mielestään työstä tavallisen, mitkä asiat poikkeavan. Huolimatta siitä, että tyttöjen kuvauksissa oli jonkin verran variaatioita, oli teksteistä huomattavissa sukupuolta koskevia yleistyksiä. Tytöt kirjoittivat kertomuksen kuvitteellisesta henkilöstä ainoana tietonaan hänen sukupuolensa ja tavallisuutensa tai epätavallisuutensa kehyskertomusversiosta riippuen. Tästä huolimatta kertomukset noudattelivat samankaltaisia teemoja ja kuvaukset olivat yllättävän yhdenmukaisia. Voidaan siis väittää, että tyttöyden normi piirtyi esiin varsin selkeänä, ja että tutkimukseen osallistuneet 10-11-vuotiaat tytöt tiedostavat oman sukupuolensa rakentamisen ja omaan sukupuoleensa liittyvät kulttuuriset normit ja ihanteet.

Tyttöjen kertomuksiin tavallisesta ja epätavallisesta työstä mahtui kuitenkin hyvin monenlaisia tyttöyden kuvauksia. Analyysimme osoittaa, että kuvaus tyttöyden tavallisuudesta on varsin yhtenäinen, ja poikkeamat tästä tavallisuuden normista kuvataan herkästi epätavallisuudeksi. Tavallisuuden takaava ”normaalius” pitää kuitenkin saavuttaa monella eri alueella; käytöksen, ulkoisen olemuksen, harrastusten ja kiinnostuksen kohteiden kautta. Tyttöyttä voidaan täten kuvata aktiivisena rakennustyönä, jonka tulos joko sopii normiin tai jää normin ulkopuolelle. Tutkimuksemme tuloksia tulkittaessa on kuitenkin syytä huomioida, että tutkimukseen osallistuneet tytöt eivät tuottaneet jakoa epätavallisuuden ja tavallisuuden välille itse, vaan jako oli tutkijoiden kehyskertomuksin tuottama. Tutkijoiden kysymyksenasettelu ohjasi siis tyttöjä tekemään tulkintaa tavallisuudesta ja epätavallisuudesta sekä pohtimaan tyttöyden normia.

Tarinoista oli tulkittavissa, että tyttöyttä normien vastaisesti rakennettaessa seurauksena saattaa olla leimautuminen epätavalliseksi tytöksi. Samankaltaisia havaintoja omista aineistostaan suomalaisessa kontekstissa ovat tehneet muun muassa sukupuoli- ja häirintä tutkimus Aaltonen (2006), tyttöjen mainetta tutkimus Saarikoski (2001), sukupuoli-ideaaleja tutkimus Tolonen (2001a) sekä somalituottojen mainetta tutkimus Isotalo (2015). Epätavallinen maine vaikuttaa merkittävästi muun muassa tytön sopivuuteen ystäväksi toisten tyttöjen näkökulmasta. Toisaalta tyttöjen kirjoittamat tarinat osoittivat myös, ettei normista poikkeaminen lähtökohtaisesti suinkaan merkinnyt esimerkiksi yksinäisyyttä ja onnettomuutta. Useampi kertomus kuvasi, kuinka alkuun epätavallisena näyttäytynyt tyttö lopulta paljastui mukavaksi tyypiksi ja hyväksi ystäväksi. Voidaan siis väittää, että tytöt tunnistavat sukupuoleensa liittyvän tavallisuudesta poikkeamisen ja sopimattomuuden varsin tarkasti, mutta he eivät välttämättä itse ajattele sen määrittävän sosiaalisia suhteita.

Tavallisuuden ja siitä poikkeavuuden rajapintojen tarkastelussa keskeistä oli binäärinen sukupuolijärjestys (esim. Girshick & Green 2008). Tavallinen tyttö nähtiin pojan vastakohtana paitsi fyysisiltä ominaisuuksiltaan myös kiinnostuksen kohteiltaan. Tyttöjen kuvauksissa tavallinen tyttö on tarpeeksi tyttö, erontekona poikaan, olematta kuitenkaan liian huomiota herättävä tai itsevarma. Tytöstä saattoi tehdä epätavallisen sekä liian naisellisen ulkonäkö, mutta myös liian poikamainen olemus. Sopiva tyttöys on siis jotain tältä väliltä; tasapainoilua liiallisen naisellisuuden ja maskuliinisuuden välillä. Ruumiillisuus näyttäisi määrittelevän laajemminkin naiseuden sosiaalisuuden rajoja: tytöt tuottivat kertomuksia, joissa tulkittiin epätavallisen tytön ruumiillisuutta ja tehtiin sen perusteella päätelmiä tytön järkevyydestä, koulumenestyksestä sekä ennen kaikkea soveltuvuudesta ystäväksi (ks. myös Tolonen 2001a). Tuotetut kertomukset ilmentävät myös, kuinka epäsiisti ulkonäkö liitetään ajatukseen tytön epäsovinnasta käytöksestä ja siten myös sopimattomuudesta ystäväksi.

Keräämässämme aineistossa tyttöyttä rakennetaan varsin kiistattomasti kuuden teema-alueen kautta: ulkoisen olemuksen, kaverisuhteiden, perheen, harrastusten, koulumenestyksen sekä luonteenpiirteiden kautta. Mahtuminen näiden tekijöiden osalta normiin aikaansaa tavallisuuden, joka vaikuttaisi

tutkimukseen osallistuneiden tyttöjen mielestä olevan varsin yksiselitteistä ja kiistatonta. Vastaavasti normista poikkeaminen oli kirjavampaa ja moniselitteisempää. Epätavallisuus, normin ulkopuolelle jääminen ei tässä tutkimuksessa näyttäytynyt lähtökohtaisesti surkeana kohtalona, vaan esimerkiksi tietoisena päätöksenä ja toisintekemisenä. Normin ulkopuolelle jäävä tyttö voi olla rohkea johtajatyyppejä, joka uskaltaa astua esiin ja sanoa oman mielipiteensä, vaikka se ei kaikkia miellyttäisi.

Siinä missä tavallisuudesta poikkeamiseen liittyi piileviä mahdollisuuksia, näyttäytyi tavallisuus edelleen varsin perinteisenä ja muuttumattomana: hyvin käyttäytyvä tyttö, joka menestyy koulussa ja on suosittu ystävien keskuudessa. Näyttäisi siltä, että 2010-luvun tyttöyden ideaali ei ole suuresti muuttunut vuosikymmenten saatossa. Tässä tutkimuksessa tutkittiin tavalliseksi kuvattua ja siitä poikkeavaa tyttöyttä, mutta on mielenkiintoista, että tutkimukseen osallistuneiden kymmenvuotiaiden tyttöjen kuvaama tavallinen tyttö vastasi varsin hyvin yleistä hyvän tytön ideaalia (ks. naisihanteista enemmän esim. Gorham 2013, myös Ojanen 2011c).

Onkin mielenkiintoista pohtia jo aiemmin mainittua tavallisuudesta poikkeavan tytön moninaista kuvaa suhteessa tavalliseen tyttöön: epätavallisuus ei näyttäytynyt lähtökohtaisesti negatiivisena. Tämä kertoo muun muassa tyttöyden monista mahdollisista rooleista ja täten mahdollisuuksista tuottaa tyttöyttä eri tavoin, myös normien vastaisesti. Normista poikkeavuuden moninaisuus viestii, että tyttöys on muuttuvaa ja tilannesidonnaista ja käsitykset tyttöydestä vaihtelevat ajan ja paikan mukaan. Tytöt voivat halutessaan yhdistellä erilaisia tyttöyden ominaisuuksia kulloiseenkin tilanteeseen sopivalla tavalla. Esimerkiksi Ojaseen (2011a) tutkimus ratsastustalliympäristössä osoitti, että hevostalleilla tytöt omaksuvat hyvin erityyppisen roolin: tallille mennään meikittä ja haistaan hevoselta, tallilla likaisuus ei ole ristiriidassa tyttöyden kanssa. Talleilla myös tehdään fyysisistä voimaa vaativia töitä sekä omaksutaan vallankäyttäjän rooli. Tutkimuksemme tuloksia täytyykin tulkita niin, että ne kuvaavat tyttöyden normeja ja rooleja erityisesti kouluympäristössä.

Näyttäisi siltä, että tytöille on kulttuurisesti tarjolla hyvinkin erilaisia tyttöyden malleja, joita he voivat sulauttaa omaan identiteettiinsä ja näin valita aktiivisesti erilaisia tilanteeseen sopivia rooleja. Kuten aiemmissa tutkimuk-

sisä on havaittu, tytöt ovat sosiaalisesti älykkäitä mutta myös sopeutuvia (Lähteenmaa & Näre 1992; Taylor & Gonzaga 2006): on siis mahdollista, että tytöt tiedostavat sukupuoleensa kohdistetut odotukset ja ovat yksinkertaisesti havainneet pääsevänsä helpommalla noudattamalla heihin kohdistettuja odotuksia. Esimerkiksi koulukontekstissa heikko toimijuus voi olla tietoisesti valittu positio: tytöt ovat huomanneet, että hiljaisuus ja kiltteys palkitaan hyvillä arvosanoilla ja opettajan silmissä hyvällä maineella (Gordon 2005).

Toimijuutta voi siis yhtä lailla olla tiedostetuista rooliodotuksista poikkeaminen ja niiden kyseenalaistaminen avoimesti ja näkyvästi, tai vastaavasti stereotyyppisten repertuaarien käyttäminen itselleen edullisella tavalla (Ojanen 2011b, 25). Tyttöjä soviaistetaan yhä perinteisellä tavalla perheen, vertaisryhmien, median ja erilaisten yhteiskunnallisten instituutioiden, kuten koulun kautta (esim. Jääskeläinen ym. 2015). Tässä prosessissa tytöillä on mahdollisuutena joko sopeutuminen tai haastaminen. Näre ja Lähteenmaa (esim. 1992, 333) ovatkin pohtineet tyttöjen kehittyneitä kompetenssia suhteessa tyttöihin liitettyihin sukupuolirooleihin ja moninaisiin, ristiriitaisiin odotuksiin. Voidaan ajatella, että harjoittaessaan itsekontrolliaan ja tasapainoillessaan eri normien ja kulttuuristen koodien välillä, tytöt tulevat samalla hankkineeksi sosiaalista joustavuutta ja kykyä sopeutua uusiin asioihin.

Judith Butlerin (2006) mukaan sekä subjekti että ruumis rakentuvat vallan verkoissa ja sosiaalisissa käytännöissä. Näin ollen nuori tyttö ei ole kulttuurin uhri, muttei myöskään vapaa toimija, joka puhtaasti itse valitsisi tulkintansa omasta ruumiistaan (Oinas 2001, 26). Butlerin (2006) sukupuolen performanssiteorian näkökulmasta tarkasteltuna tytöt eivät siis käyttäydy tietyllä tavalla, vaan tietyllä tavalla toistetut eleet tekevät tytön. Hänen mukaansa sukupuolen esittäminen on mahdollista, koska hallussa on kulttuurisesti vakiintunut eleistö, jota voidaan matkia sekä omaksuttavissa olevat sääntöjärjestelmät. Tiettyyn sääntöjärjestelmään yhdistetään tietynlaisen ruumiin kanssa syntynyt yksilö. Näin ollen sukupuolta ovatkin itse asiassa vain ne eleet ja tavat, joita pidetään sukupuolen ilmentymänä. (Butler 2006.)

Sukupuolen performatiivisuudesta puhuminen saattaa tuottaa sen harhan, että sukupuolen voisi noin vain valita tai ”näytellä”. Tämä ei kuitenkaan Butlerin (2006) mukaan pidä paikkaansa, sillä performatiivinen sukupuoli itse

asiassa muokkaa ja luo subjektin: sukupuoli on meissä jo syntyessämme. Sukupuolen konstruktivistiseen luonteeseen kuuluu kuitenkin epätäydellisyys: sukupuolen tekeminen vaatii jatkuvaa työtä, eikä prosessi ole koskaan täysin valmis. Tähän perustuu toisintekemisen mahdollisuus: sukupuolta toisin, ”väärin” toistamalla avautuu mahdollisuus horjuttaa vallitsevia valtarakenteita. Sukupuolittava valta on pakottavaa, mutta se ei kuitenkaan jähmetä sukupuolta. Toisin sanoen Butlerin tapa lähestyä sukupuolta genealogian näkökulmasta tarjoaa mahdollisuuden muutokseen: sukupuoleen liitettävät merkitykset eivät ole pysyviä, tytöt eivät synnynnäisesti ole tietynlaisia, vaikkapa kilttejä ja sovinnollisia, vaan aikojen saatossa nämä käsitteet ovat sukupuolittuneet juuri tyttöyden tekemisen välineiksi (Butler 2006, 41). Aineistostamme konstruoidut tyyppikuvaukset osoittivat, että tyttöydessä on tyttöjen itsensä mukaan sellaista sosiaalista liikkumatilaa, joka voi mahdollistaa tyttöyden tekemisen myös toisella tavalla, vallitsevien normien vastaisesti. Muutoksen mahdollisuus ei kuitenkaan piile yksilön päättäväisyydessä, vaan sääntöjärjestelmän sisällä eleitä ”väärin” toistamalla (Oinas 2001, 26).

Tässä tutkimuksessa konstruoitu kuvaus tyttöydestä on varmasti osittain yhteneväinen ylipäänsä tyyppillisenä ikäluokkansa edustajana: 10-11-vuotiaat, sukupuolesta riippumatta, kokevat tarvetta kuulua joukkoon ja tulla hyväksytyiksi. Näin ollen tässä tutkimuksessa tyttöyteen yhdistetyt kuvaukset eivät välttämättä ole yksinomaan tyttöyteen liittyviä, vaan niillä voi olla laajempiaakin, sukupuolesta riippumattomia merkityksiä. Tyttöjen kirjoittamat kertomukset tavallisesta ja ei-niin-tavallisesta tytöstä eivät myöskään kerro koko totuutta siitä, miten tytöt tyttöyttä rakentavat, mutta ne antavat vahvan viitteen tyttöyteen liittyvistä kulttuurisista näkemyksistä ja ideaaleista. Vaikka tässä tutkimuksessa tyttöyden normi piirtyi varsin selkeänä, tytöt ovat keskenään erilaisia ja tyttöys moninaista.

Tutkimalla tyttöjen käsityksiä tyttöydestä saadaan samalla tietoa siitä, miten lapset ja varhaisnuoret ylipäänsä hahmottavat ja rakentavat sukupuoltaan ja millaisia erontekoja tähän prosessiin liittyy. Tyttöjen käsityksiä sukupuolestaan olisi siis syytä tutkia edelleen, ei pieninä tulevaisuuden naisina, vaan itsessään arvokkaina yhteiskunnan jäseninä. Tyttö tutkimuksen velvollisuutta onkin kuvattu kahdenlaiseksi: toisaalta sen tulisi nostaa esiin piilossa olevia

käytäntöjä ja toisaalta kuvitella maailma toisenlaisena (Aaltonen 2011, 295). Tyttöjä on pidetty symbolisina airueina, joiden kautta on peilattu yhteiskunnallisia muutoksia, ja tämän vuoksi tyttötutkimuksessa onkin tutkittu paljon sitä, miten yhteiskunnalliset muutokset näkyvät tytöissä ja miten he niitä käsittelevät (Ojanen 2011b, 28).

Sukupuolten välisestä tasa-arvosta kansainvälisessä viitekehyksessä puhuttaessa Suomi kuvataan usein mallimaana. On kuitenkin selvää, että tasa-arvo ei ole Suomessakaan ”valmis”, vaan sen edistämiseksi ja ylläpitämiseksi tulee toimia myös jatkossa. Sukupuolen näkeminen rajoittavana, binäärisenä kategoriana vaikuttaa lasten ja nuorten tapaan rakentaa sukupuoltaan. Lasten ja nuorten sukupuolikäsitysten yksilöllistä rakentumista pitäisi tukea tarkastelemalla kriittisesti erilaisia kulttuurisesti rakentuneita normeja ja lisäämällä tietoisuutta niistä. Opettajat ja muut aikuiset ovat edelleen merkittävässä asemassa sosiaalistettaessa sukupuoleen liittyviä käsityksiä. Kasvattajien tulisikin pystyä itsekriittiseen reflektioon koskien omia normatiivisia oletuksiaan.

Lähteet

- Aaltonen, S. 2006. Tytöt, pojat ja sukupuoliainen häirintä. Nuorisotutkimusseuran/ Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 69. Helsinki: Yliopistopaino.
- Aaltonen, S. 2008. Itseluottamusta, varovaisuutta ja vaaraa. Yhteiskuntaluokka ja tyttöjen tulkinnat sukupuolisesta häirinnästä. Teoksessa T. Tolonen (toim.) Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino, 36–57.
- Aaltonen, S. 2011. Tytöt ja maine. Teoksessa K. Ojanen, H. Mulari & S. Aaltonen (toim.) Entäs tytöt – johdatus tyttötutkimukseen. Tampere: Vastapaino, 269–304.
- Aapola, S. 1991. Ystävyyden keinulauta. Helsingiläistyttöjen ystävyyskulttuurista. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisuja. Sarja D: Naistutkimusmonisteita 2/1991. Helsinki.
- Burr, V. 2013. *Social Constructionism*. London: Routledge.
- Butler, J. 2006. Hankala sukupuoli: Feminismi ja identiteetin kumous. Suom. T. Pulkkinen & L-M. Rossi. Helsinki: Gaudeamus.
- Duits, L. & van Zoonen L. 2006. Headscarves and Porno-Chic. Disciplining Girls' Bodies in the European Multicultural Society. *European Journal of Women's Studies* 13(2), 103–117.
- Evaldsson, A-C. 2007. Accounting for Friendship: Moral Ordering and Category Membership in Preadolescent Girls' Relational Talk. *Research on Language and Social Interaction* 40 (4), 377–404.
- Girshick, L. & Green, J. 2008. *Transgender Voices: Beyond women and men*. New Hampshire: University Press of New England.
- Ginsberg, A., Shapiro, J. & Brown, S. 2004. *Gender in urban education: Strategies for student achievement*. Portsmouth: Heinemann.
- Gordon, T. 2005. Toimijuuden käsitteen dilemmoja. Teoksessa A. Meurman-Solin & I. Pyysiäinen (toim.) *Ihmistieteet tänään*. Helsinki: Gaudeamus, 114–130.
- Gorham, D. 2013. *The Victorian Girl and the Feminine Ideal*. New York: Routledge.
- Helavirta, S. 2006. Lapset hyvinvointitiedon tuottajina. *Acta Universitatis Tamperensis*, 1669.
- Herrala, H. 2015. Tytöt kaukalossa: etnografinen tutkimus tyttöjen jääkiekkoharrastuksesta. *Acta Universitatis Lapponiensis* 303. Rovaniemi.
- Honkasalo, V. 2011. Tyttöjen kesken. Monikulttuurisuus ja sukupuolten tasa-arvo nuorisotyössä. *Julkaisuja* 109. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Hänninen, V. 2004. A Model of narrative circulation. *Narrative Inquiry* 14 (1), 69–85.
- Isotalo, A. 2015. Mistä on hyvät tytöt tehty? Somalitytöt ja maineen merkitykset. *Turun yliopiston julkaisuja, sarja C* osa 407.
- Jurva, R. 2012. Seksuaalinen painostus ja väkivalta heteroseksuaalisessa kohtaamisessa terveystiedon oppimateriaaleissa. Teoksessa P. Atjonen (toim.) *Oppiminen ajassa – kasvatustieteiden tutkimuksia*. Joensuun vuoden 2011 kasvatustieteiden päivien parhaat esitelmät artikkeleina. *Kasvatustieteiden tutkimuksia* 61. Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura, 293–305.

- Jääskeläinen, L., Hautakorpi, J., Onwen-Huma, H., Niittymäki, H., Pirttijärvi, A., Lempinen, M. & Kajander, V. 2015. Tasa-arvotyö on taitolaji. Opas sukupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa. Opetushallitus. Oppaat ja käsikirjat 2015:5. www.oph.fi/download/173318_tasa_arvotyö_on_taitolaji.pdf (Luettu 5.4.2018.)
- Karlsson, L. 2010. Lapsinäkökulmainen tutkimus ja aineiston tuottaminen. Teoksessa K. P. Kallio, A. Ritala-Koskinen & N. Rautanen (toim.) Missä lapsuutta tehdään? Verkkojulkaisu 106. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, 121–142.
- Kearney, M. C. 2009. Coalescing: The Development of Girls' Studies. *NWSA Journal* 21 (1), 1–28.
- Kennedy, D. 2006. The well of being. Childhood, subjectivity and education. New York: State University of New York Press.
- Korkiamäki, R. & Ellonen, N. 2010. Ikätoverisuhteet sosiaalisina resursseina yläkouluiässä. *Nuorisotutkimus* 28 (3), 18–35.
- Koski, L. 2003. Naisten paikat ”miesten maailmassa”. Näkökulmia sosiologiseen nais-tutkimukseen. Teoksessa R. Turunen & M. Roivas (toim.) Mikä ero? Kaksikymmentä kirjoitusta yhteiskunnasta, kulttuurista ja sukupuolesta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 273–293.
- Kulmalainen, T. 2015. Tyttöjen kaverisuosio – etnografinen tutkimus yläkoulun epävirallisista järjestyksistä. Jyväskylä: Grano.
- Käyhkö M. 2006. Siivoojaksi oppimassa. Etnografinen tutkimus työläistyöstä puhdistuspalvelualan koulutuksessa. Joensuu: Joensuu University Press.
- Laine, K. 1990. Huono-osaisuus kouluikäisten lasten toverisuhteissa. *Kasvatus* 21 (1), 21–26.
- Leder, G.C. 2017. Do girls count in mathematics? Teoksessa G.C. Leder & S.N. Sampson (toim.) *Educating girls. Practice and research*. London: Routledge, 84–97.
- Lee, N. 2001. *Childhood and society. Growing up in an age of uncertainty*. Buckingham: Open University Press.
- Lehtonen, J. 2003. Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset. Nuorisotutkimusverkoston/ Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 31. Helsinki: Yliopistopaino.
- Lähteenmaa, J. & Näre, S. 1992. Tyttö tutkimuksen palmikkoja punomassa. Teoksessa S. Näre & J. Lähteenmaa (toim.) *Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murreksessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–21.
- Mesimäki, M. 2010. Tutkimusmenetelmän kuvaus: kirjallinen eläytymismenetelmä kouluikäisten näkemyksiä kartoittamassa. Ympäristöministeriön Lähiöiden kehittämisohjelman 2008–2011 tutkimus- ja selvityshanke Leppoisa lähiömme 2009–2011. Hankkeen tutkimusosio: Leppoistavat tilat kaupunkikouluissa – kartoitus ja kehittämisvaihtoehtoja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Naskali, P. 2010. Teoksessa T. Saresma, L-M. Rossi & T. Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 277–291.
- Niemivirta, M. 2002. Valmiuksia, virikkeitä vai vaihtelua? Kansanopisto-opiskelijan motivaatio ja opiskelukokemukset. Helsinki: Yliopistopaino.

- Niemivirta, M. 2004. Tyttöjen ja poikien väliset erot oppimismotivaatiossa. Teoksessa E. Vitikka (toim.) *Koulu – sukupuoli – oppimistulokset*. Helsinki: Opetushallitus, 42–53.
- Näre, S. & Lähteenmaa, J. 1992. Moderni suomalainen tyttöys: altruistista individualismia. Teoksessa S. Näre & J. Lähteenmaa (toim.) *Letit liehumaan. Tyttö-kulttuuri murroksessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 328–341.
- Oinas, E. 2001. *Making Sense of the Teenage Body. Sociological Perspectives on Girls, Changing Bodies and Knowledge*. Åbo: Åbo Akademi University Press.
- Ojanen, K. 2010. Tyttö tutkimus. Teoksessa T. Saresma, L-M. Rossi & T. Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 123–127.
- Ojanen, K. 2011a. Tyttöjen toinen koti. Etnografinen tutkimus tyttö kulttuurista ratsastustalleilla. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ojanen, K. 2011b. Katsaus tyttö tutkimuksen suomalaiseen historiaan ja keskusteluihin. Teoksessa K. Ojanen, H. Mulari & S. Aaltonen (toim.) *Entäs tytöt – johdatus tyttö tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino, 9–43.
- Ojanen, K. 2011c. ”Siel kunnioitettii kauheest semmost kiltteyttä”. *Kuuliaiset tytöt tallilla. Nuorisotutkimus* 29(4), 3–18.
- Palmu, T. 2003. Sukupuolen rakentuminen koulun kulttuurisissa teksteissä. Etnografia yläasteen äidinkielen oppitunneilla. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 189.
- Paumo, M. 2012. Paljon puhetta pissiksistä – tyttöys määrittelykysymyksenä. Teoksessa M. Salasuo, J. Poikolainen & P. Komonen (toim.) *Katukulttuuri. Nuorisoesiintymiä 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkoston/ Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 124, 83–115.
- Prout, A. 2005. *The future of childhood. Towards the interdisciplinary study of children*. Lontoo & New York: Routledge Falmer.
- Rainio, A.P. 2010. *Lionhearts of the Playworld. An ethnographic case study of the development of agency in play pedagogy*. Helsinki: University Print.
- Ralph, L. E. R. & Ekins, C. C. 2015. Aspects of girls’ friendships: Practice implications for internalizing problems. *Child & Youth Care Forum* 44 (3), 395–417.
- Renold, E. 2005. *Girls, boys and junior sexualities: exploring children’s gender and sexual relations in the primary school*. London and New York: RoutledgeFalmer.
- Ringrose, J., Harvey, L., Gill, R. & Livingstone, S. 2013. Teen girls, sexual double standards and ‘sexting’: Gendered value in digital image exchange. *Feminist Theory* 14(3), 305–323.
- Rose, R. J. 2002. How do adolescents select their friends? A behavior-genetic perspective. Teoksessa L. Pulkkinen & A. Caspi (toim.) *Paths to Successful Development: Personality in the Life Course*. United Kingdom: Cambridge University Press, 106–128.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. *KvaliMOTV – menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/metelmäopetus>. (Luettu 19.4.2018.)

- Saarikoski, H. 2001. *Mistä on huonot tytöt tehty?* Helsinki: Tammi.
- Saarikoski, H. 2009. Nuoren naisellisuuden koreografioita. Spice Girlsin fanit tyttöyden tekijöinä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Shahidul, S. M. & Zehadul Karim, H. M. 2015. Factors contributing to school dropout among the girls: a review of literature. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences* 3(2), 25–36.
- Tainio, L. & Teräs, T. 2010. Sukupuolijäsennys perusopetuksen oppikirjoissa. Opetushallitus Raportit ja selvitykset 2010:8. http://www.oph.fi/download/126079_Sukupuolijäsennys_perusopetuksen_oppikirjoissa.pdf. (Luettu 16.4.2018.)
- Taylor, S. & Gonzaga, G. 2006. Evolution, relationships, and health: the social shaping hypothesis. Teoksessa M. Schaller, J. Simpson & D. Kenrick (toim.) *Evolution and social psychology*. New York: Psychology Press, 211–236.
- Teräväinen, V. 2011. Asperger-erityisoppilaan sosiaalinen integraatio. *Acta Universitatis Tamperensis* 1637. Tampere.
- Tisdall, E. Kay M. 2016. Participation, rights and "participatory" methods. Teoksessa A. Farrell, S.L. Kagan & E. Kay M. Tisdall (toim.) *The SAGE Handbook of early childhood research*. Los Angeles: SAGE Publications Ltd., 73–88.
- Toivikko, P., Sinkkonen, H-M., Wallin, A. & Eskola, J. 2017. Kaikki pitää ottaa mukaan välkällä. Maahanmuuttajaoppilaiden näkemyksiä ystävydestä ja oppimisesta. Teoksessa J. Eskola, T. Mäenpää & A. Wallin (toim.) *Eläytymismenetelmä 2017: perusteema ja 11 muunnelmaa*. Tampere: Tampere University Press, 151–169. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0597-0>.
- Tolonen, T. 2001a. Tyttöjen käsityksiä ihannenaiveudesta. Teoksessa A. Puuronen & R. Välimaa (toim.) *Nuori ruumis*. Tampere: Gaudeamus, 73–88.
- Tolonen, T. 2001b. Nuorten kulttuurit koulussa. Ääni, tila ja sukupuolen arkiset järjestykset. Helsinki: Gaudeamus.
- Tormulainen, A. 2018. Tyttöenergialla kasvaneet. Postfeministisen populaarikulttuuri-ilmiön yhdessä muistellut merkitykset. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisu 207.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Törmä, S. 2003. Piilo-opetus suunnitelman jäljillä. Teoksessa M. Vuorikoski, S. Törmä & S. Viskari (toim.) *Opettajan vaiettu valta*. Tampere: Vastapaino, 109–130.
- Wallin, A., Helenius, J., Saaranen-Kauppinen, A. & Eskola, J. 2015. Eläytymismenetelmän kolme vuosikymmentä: menetelmällisestä erikoisuudesta vakiintuneeksi tutkimusmetodiksi. *Kasvatus* 46 (3), 247–259.
- Winkler-Reid, S. 2016. Friendship, bitching, and the making of ethical selves: what it means to be a good friend among girls in a London school. *J R Anthropol Inst* 22 (1), 166–182.
- Woodhead, M. & Faulkner, D. 2000. Subjects, objects or participants? Dilemmas of psychological research. Teoksessa P. Christensen & A. James (toim.) *Research With Children*. London: Falmer, 10–39.